

4. Кузьмин В.П. Исторические предпосылки и гносеологические основания системного подхода // Психологический журнал. – 1982. – № 13. – С. 3–14; № 4. – С. 3–13.
5. Розенберг А.Я. Системний підхід як метод науково-педагогічного дослідження // Наукові записки. Серія: педагогічні науки: Випуск 17. Кіровоград: КДПУ, 1999. – С. 3–9.
6. Рубцов В.В. Проектирование образовательных систем как вид образовательной практики // Образование: традиция и инновации в условиях социальных перемен. – М.: 1997. – С. 31–47.
7. Садовский В.Н. Системный подход и общая теория систем: статус, основные проблемы и перспективы развития // Системные исследования: Методологические проблемы. – М.: Наука, 1980. – С. 29–54.

УДК 378

Мелконян В.М.

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ

У статті розглядаються навчальні одиниці з соціокультурним компонентом, які є об'єктами засвоєння при формуванні соціокультурної компетенції.

This article deals with teaching culture that includes the analysis of the articles, their peculiarities, words, phrases.

Необхідність навчання іноземної мови як засобу безпосереднього й опосередкованого міжкультурного спілкування актуалізує соціокультурний підхід до її навчання, а відтак, і необхідність формування у студентів соціокультурної компетенції (СКК) під час вивчення іноземної мови поряд з мовною і мовленнєвою компетенціями. Доцільність паралельного вивчення мови та культури наголошується багатьма вченими, такими як Л.П.Смеякова [3], О.Б.Тарнопольський [4], І.І. Халеева [5].

Проведений нами аналіз вищенаведених наукових праць свідчить про те, що здійсненні дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми формування СКК під час навчання читання, зокрема не розглядають автентичний англомовний матеріал. Як показує досвід, студенти погано володіють умінням читання автентичних текстів. Аналіз базових підручників з практики англійської мови для студентів свідчить про наступне: 1) невідповідність наявної інформації вимогам чинної Програми щодо змісту соціокультурного компонента навчання іноземної мови; 2) відсутність вправ на цілеспрямоване формування навичок і вмій СКК під час їх читання.

Таким чином, об'єктивно зумовлена необхідність соціокультурного підходу до навчання іноземної мови на сучасному етапі розвитку методичної науки та відсутність відповідних методичних розробок зумовлюють актуальність проблеми, порушеної в даній статті.

Лінгвістичну основу формування СКК складають навчальні одиниці, які є об'єктами засвоєння студентами у процесі читання англомовних автентичних статей з соціокультурним потенціалом.

Проаналізуємо специфіку їхнього функціонування в текстах. Ми поділяємо точку зору Н.Б.Ішханян, що навчальною одиницею більш високого рівня є текст [2: 70], оскільки численні дослідження у сфері комунікативно-прагматичного аналізу та лінгвістики тексту розглядають його як найвищу одиницю мовлення та спілкування. Таким чином, лінгвістичну основу формування СКК у процесі навчання читання складають такі навчальні одиниці з соціокультурним компонентом: 1) національно марковані мовні одиниці (слова-реалії, фонова та конотативна лексика, фразеологізми); 2) афоризми; 3) текст.

На нашу думку, спочатку доцільно розглядати соціокультурні характеристики тексту як навчальної одиниці, оскільки мовне оформлення тексту ієрархічно підпорядковане вищим

рівням його смислової організації. У нашому дослідженні такою навчальною одиницею є англомова стаття.

Розуміння змісту статті починається з адекватного розуміння її заголовку. Домінуюча функція заголовку – повідомити або створити певне відношення до предмета повідомлення, або привернути увагу читача, створює простір для його інтерпретації. У заголовку може бути виражена повністю або частково тема, головна думка статті. Характерною особливістю статей є наявність підзаголовків, які повністю відображають тему тексту та частково його головну думку.

Вступна частина містить предикат першого порядку: інформацію про тему комунікації та / або авторську позицію. Основна частина статті дає інформацію другого порядку (тези), експлікує, конкретизує, коментує тематичне ядро статті. Знання читачем закономірностей структурно-смислової організації тексту статті та вміння орієнтуватися в ній створює підґрунтя для адекватного розуміння як змісту статті в цілому, так і його соціокультурного аспекту.

Соціокультурний аспект інформації в англійській статті може бути представлений на обох смислових рівнях: змістовно-фактуальному та змістовно-концептуальному. Різниця полягає в способах вираження соціокультурної інформації. Так, соціокультурна інформація як частина змістовно-фактуальної інформації виражається за допомогою мовних одиниць з національно-культурною семантикою і смислових зв'язків між ними. Соціокультурний аспект змістовно-фактуальної інформації містить повідомлення про факти, події, процеси, які відбуваються в сучасному англійському суспільстві. Як правило, розпізнавання й осмислення цього виду інформації не викликає труднощів у студентів, оскільки вона виражена вербально. Одиниці мови вживаються у своїх прямих, предметно-логічних, словникових значеннях, закріплених за цими словами, соціально обумовлених досвідом [1: 28]. Для адекватного сприйняття цієї інформації необхідно володіти мовними одиницями з національно-культурною семантикою в обсязі їхніх значень.

Соціокультурний аспект змістовно-концептуальної інформації може бути виражений експліцитно або імпліцитно. Змістовно-концептуальна інформація англійської статті повідомляє читача про авторське бачення відношень між фактами, подіями та явищами, описаними засобами актуальної інформації, розуміння їхніх причинно-наслідкових зв'язків, їхньої ролі в соціальному, економічному, політичному й культурному житті народу [1: 28]. На нашу думку, розуміння суспільної позиції з певного питання, проблеми, відображеної в статті, сприяє розумінню та засвоєнню студентами знань про національну систему цінностей, національні стереотипи англійського лінгвосоціуму, його світосприйняття.

Відомо, що вилучення експліцитно та імпліцитно вираженої соціальної оцінки фактів має різний ступінь складності для студентів-читачів. Але слід відмітити, що розуміння імпліцитної змістовно-концептуальної інформації в англійському тексті статті ускладнюється через відсутність у ньому будь-яких маркерів імплікації. Імпліцитно виражена змістовно-концептуальна інформація вилучається в результаті осмислення актуальної на основі наявних у читача фонових знань чи внутрішньої логіки.

Виходячи з вищезазначеного, можна виділити дві категорії аналізу тексту статті в аспекті міжкультурної комунікації:

- 1) соціокультурний факт – смисловий компонент змісту, в якому відображається подія чи явище суспільно-політичного, культурного життя англійського суспільства;
- 2) соціальна оцінка – смисловий компонент змісту, в якому розкривається суспільне значення соціокультурного факту. Виділені категорії розглядаються нами як об'єкти розпізнавання, адекватного розуміння й інтерпретації під час навчання читання статей.

З метою прогнозування та попередження можливих труднощів, що можуть виникнути у студентів під час оволодіння лексичними одиницями з національно-культурною семантикою, необхідно систематизувати цей шар лексики. Найбільш змістовною вважаємо

класифікацію І.Р.Гальперина, який за семантичним статусом культурного компонента виділяє реалії, фонову та конотативну лексику [1: 115].

Перший пласт культурно-маркованій лексики – це слова-реалії, а також скорочення (часткове та повне). Обсяг реалій в англійській мові становить близько 10%, але дана група лексики має значну якісну цінність, оскільки в її семантиці найбільш повно проявляється діалектична єдність мови та культури, мови та суспільства. Оволодіння англомовними реаліями в рецептивному аспекті сприяє формуванню тезаурусу читача, збільшенню обсягу його фонових знань, що забезпечує адекватну опосередковану міжкультурну комунікацію між ними та автором.

Фонова лексика тісно пов'язана з конотативними словами, які також розглядаються як навчальні одиниці при формуванні СКК. Під конотативною лексикою розуміють такі лексичні одиниці, які співпадають в двох мовах своїми денотатами і мають додаткові (конотативні) значення. Конотація як компонент лексичного значення включається в семантику лексичних одиниць. Адекватне розуміння конотативної лексики під час навчання читання англомовних статей сприяє розумінню англокультурної системи цінностей та оцінок, менталітету народу, а відтак і формуванню соціокультурної толерантності.

Типовою складовою словника англомовних статей є також фразеологізми. Національно-культурний елемент, виражений експліцитно чи імпліцитно, не тільки складає фон фразеологізму, але є стрижневим компонентом його смислового значення. Необхідне цілеспрямоване навчання студентів розпізнаванню й осмисленню соціокультурного аспекту англомовних фразеологізмів під час читання.

Ознайомлення студентів з характером прояву національно-культурної семантики фразеологізмів забезпечить розпізнавання й адекватне розуміння цих мовних одиниць під час навчання читання англомовних газетно-журнальних статей і сприятиме поповненню фонових знань студентів-читачів.

Таким чином, були виділені такі навчальні одиниці з соціокультурним компонентом, які складають лінгвістичну основу формування СКК, а саме:

- 1) слова-реалії, фонова та конотативна лексика;
- 1) текст (його структурно смислова організація).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
2. Ишханян Н.Б. Лингвистические основы формирования в языковом педагогическом вузе лингвосоциокультурной компетенции // Иноземні мови. – 1995. – № 3-4. – С. 69-73.
3. Смелякова Л.П. Художественный текст в обучении иностранным языкам в языковом вузе (Теория и практика отбора): Монография. – СПб.: Образование, 1992. – 142 с.
4. Тарнопольский О.Б. Методика навчання англійської мови на другому курсі технічного вузу: Посібник. – К.: Вища школа, 1993. – 167 с.
5. Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи. – М.: Высшая школа, 1989. – 238 с.

УДК 378

Нікітіна А.В.

КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ ТЕКСТУ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена методичним проблемам аналізу тексту у педагогічному дискурсі. Автор відокремлює когнітивний аспект аналізу тексту у різноманітних ситуаціях педагогічного спілкування, розглядає провідні принципи проведення аналізу тексту, ефективні прийоми формування мовної картини світу, засвоєння ключових концептів, представлених у текстах, що аналізуються.